दूरगंदुर्लभेपिवस्तुन्यासक्तं बहुधागामिअनेकेषुविषयेषुयुगपन्निपतितुंशीलं प्रार्थनादेहीतिदैन्यभाषणं सुनियतंनिरुद्धवृत्तिकं ॥ ३७ ॥ वृत्तिनिरोधफलंसत्वपुरुषान्यताख्यातिमाह सत्वेति सत्वंबुद्धि सत्वं क्षेत्रज्ञःसाक्षी तयोः अंतरंभेदं तमायःपिंडवदितरेतराविवेकात्मागगृहीतं एकःसत्वं गुणान्अहंकारादीन् ॥ ३८ ॥ एतौमशकोदुंबरौ तयोःसत्वक्षेत्रज्ञयोः ॥ ३९ ॥ प्रकृत्यास्वभावेन ॥ ४० ॥ न नुमशकोदुंबरवज्जलमत्स्यवद्वातयोःसंयोगश्चेदुभयोरपिविभुत्वादपरिहार्यःसंयोगःस्यादित्याशंक्याह नेति नविदुरितिगुणानांजडत्वमुक्तं वेत्तीतिक्षेत्रज्ञस्यचिदात्मत्वमुक्तं अतश्चिज्जडयोर्वास्तवःसंबंधो नोपपद्यते दृष्टांतेतुजडयोरेवमीनादिशरीरयोर्जलादिनाजडेनैवसंबंधः एतदेवाह परिद्रष्टेति पुरुषोगुणानांदेहाहंकारादीनांद्रष्टापिसन् तान्संसृष्टान्स्वतादात्म्यापन्नान्मन्यते नहिद्रष्टृदृश्ययोःपुंगुणयोरभेदःसंभ वति प्रतीयतेचाभेदः अहंगौरोहंकाणोऽहंसुखीअहंकर्तेति तस्मात्मरुमहाह्रदयोरिवानयोराध्यासिकःसंबंधइत्यर्थः संस्रष्टेतिपाठे समित्येकीभावेइतियास्कवचनात् आत्मनिएकीभावेनतादात्म्येनगुणानां स्रष्टाकल्पकः संस्रष्टाचिदात्माविद्ययामन्यतेऽभिमानंकरोति ॥ ४१ ॥ ननुचिदात्मागुणसंगीचेत्घटपिहितप्रदीपवन्नकिंचित्प्रकाशयेदित्याशंक्याह इंद्रियैरिति प्रदीपार्थंअर्थप्रकाशनं घटच्छिद्रैरिवघटपिहि

दूरगंबहुधागामिप्रार्थनासंशयात्मकं॥ मनःसुनियतंयस्यससुखीप्रेत्यचेहच ॥ ३७॥ सत्वक्षेत्रज्ञयोरेतदंतरंपश्यसूक्ष्मयोः ॥ सृजतेतुगुणानेकएकोनसृजते गुणान् ॥ ३८ ॥ मशकोदुंबरौवापिसंप्रयुक्तौयथासदा॥ अन्योन्यमेतौस्यातांचसंप्रयोगस्तथातयोः॥ ३९ ॥ पृथग्भूतौप्रकृत्यातौसंप्रयुक्तौचसर्वदा ॥ यथा मत्स्योजलंचैवसंप्रयुक्तौतथैवतौ ॥ ४० ॥ नगुणाविदुरात्मानंसगुणान्वेत्तिसर्वशः॥ परिद्रष्टागुणानांतुसंसृष्टान्मन्यतेतथा ॥ ४१ ॥ इंद्रियैस्तुप्रदीपार्थंकुरुतेबु द्धिसममैः॥ निर्विचेष्टैरजानद्भिःपरमात्माप्रदीपवत् ॥ ४२ ॥ सृजतेहिगुणान्सत्वंक्षेत्रज्ञःपरिपश्यति॥ संप्रयोगस्तयोरेषसत्वक्षेत्रज्ञयोर्ध्रुवः ॥ ४३ ॥ आश्र

योनास्तिसत्वस्यक्षेत्रज्ञस्यचकश्चन॥ सत्वंमनःसंसृजतेनगुणान्वैकदाचन॥ ४४॥

तोदीपइत्यर्थः इंद्रियैर्मनसासहषड्भिः ॥ ४२ ॥ संप्रयोगःसंबंधः ध्रुवःअनादिः ॥ ४३ ॥ सत्वक्षेत्रज्ञयोःसंप्रयोगोऽनिर्वचनीयइत्याह आश्रयइति आत्मनःअसंगत्वान्निर्गुणत्वाच्च जतुकाष्ठवद्रूपरूपिवद्वान तयोराश्रिताश्रयभावोस्तीत्यर्थः क्षेत्रज्ञस्यकश्चनआश्रयोनास्ति स्वमहिमप्रतिष्ठत्वात् गुणःसत्वस्यचेतनेतिप्राचीनपाठेतु सत्वस्याश्रयःप्रकृतिः शाखायाइवतरुःसनास्ति प्रकृतेस्तुच्छत्वात् तुच्छ्येनाभ्वपिहि तंयदासीत् अनृतेनहिप्रत्यूढाइत्यादिश्रुतिभ्यस्तस्यास्तुच्छत्वावगतेः कथंतर्हिसत्वस्यात्मलाभइत्यतआह चेतनासत्वस्यगुणइति शुक्तीदंतायथातत्राध्यस्तरजतस्यविशेषणंभवति तद्वच्चेतनास्वस्मिन्नध्यस्तस्यस त्वस्यविशेषणंभवति तमिमंसत्वेचेतनानुवेधमालक्ष्य आत्माजडश्चेतनातद्गुणःसाचक्षणावस्थायिनीतिबुद्धबंधवःप्रलपंति उक्तेर्थेहेतुमाह सत्वमिति संसृजतेनिर्दिशति प्रकाशयतीत्यर्थः वैप्रसिद्धं मनआदि कमेवसत्वस्यकार्यंप्रथतेनतन्मूलभूतागुणाअतस्तेषांसकार्याणांमृषात्वमित्यर्थः नहिनिपुणैरपिपरीक्ष्यमाणंरज्जूरगोपादानमज्ञानंदृष्टिपथमवतरतीतिभावः॥ ४४ ॥

Digitized by Google